

Леся Стефінів,

аспірант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Lesia Stefiniv,

Postgraduate student,
Associate Professor, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 372.46
ББК 74.268.0

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЛЕКСИКОЮ ГУЦУЛЬСЬКИХ РЕМЕСЕЛ

VOCABULARY ENRICHMENT OF JUNIOR PUPILS BY LEXIS OF HUTSYL CRAFTS

У статті проаналізовано дослідження словника молодших школярів, розкрито зміст навчальних програм початкової школи щодо збагачення словника лексикою народних гуцульських ремесел.

Ключові слова: збагачення словника, народні гуцульські ремесла.

The article analyzes the researches of junior pupils' vocabulary, revealed the content of the curriculum for primary schools concerning the vocabulary enrichment by the lexis of Hutsul folk crafts.

Keywords: vocabulary enrichment, Hutsul folk crafts.

В статье проанализированы исследования словаря младших школьников, раскрыто содержание учебных программ начальной школы по обогащению словаря лексикой народных гуцульских ремесел.

Ключевые слова: обогащение словаря, народные гуцульские ремесла.

Постановка проблеми. Проблема мовленнєвої компетентності молодшого школяра залишається провідною в освітньому процесі та перебуває в центрі наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Мовлення учня початкової школи з кожним роком навчання наповнюється не тільки новими словами, але й відбувається розвиток їх значень. В процесі вивчення тематичних розділів, пов'язаних із рідним краєм, в рамках навчальних дисциплін школяр не тільки закріплює попередньо одержані знання, але й знайомиться із новими, збагачує свій лексичний запас словами етнокультурознавчого спрямування. Так, школярі прикарпатського краю мають можливість як ніхто інший ознайомлюватись та черпати знання про Гуцульщину, її колорит, традиції, ремесла, а школи гірських районів покликані зберегти етнокультурознавчі знання та передати їх наймолодшим жителям Гуцульщини. Гуцульські ремесла мають значний виховний потенціал, сприяють розвитку творчих здібностей школярів, використовуються як засіб досягнення навчальних цілей. Збагачення словника молодшого школяра гірської місцевості лексикою народних промыслів сприятиме збереженню знань про них, вихованню ціннісного ставлення до народного мистецтва.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі збагачення словника молодших школярів приділяють увагу у своїх роботах вчені М. Вашуленко (акцентує на необхідності роботи з словом на уроках різних предметів), О.Хорошковська (словникова робота в ході навчання орфографії), Г.Шелехова (дослідження збагачення словникового запасу на уроках читання) та розглядають збагачення словникового запасу молодших школярів як основу розвитку зв'язного мовлення.

Збагачення словника дітей дошкільного віку різноманітними засобами та у різних навчальних умовах досліджується у працях ряду вітчизняних науковців. Л. Алексеєнко-Лемовська процес збагачення розглядає в умовах театральної-ігрової діяльності, Н. Луцан звертається до потенціалу народних ігор для розвитку активного та пасивного словників дошкільників, В. Коник досліджувала проблему розвитку лексики молодших дошкільників під час їх знайомства з природою, Ю. Руденко вказала на освітні можливості української народної казки для збагачення словника дитини експресивною лексикою, дослідження Н. Горбунової зорієнтоване на вивчення розвитку словника саме дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичні положення системи словникової роботи із використанням засобів образотворчого мистецтва в період навчання грамоти досліджували такі вчені як В. Виноградов, В. Белінський, М. Дорошенко, Т. Пінчук.

Мета статті – проаналізувати дослідження словника молодших школярів, визначити зміст навчальних програм початкової школи щодо збагачення словника лексикою народних гуцульських ремесел.

Виклад основного матеріалу. Збагачення словника належить до компонентів словникової роботи із дітьми та передбачає вивчення нових, раніше невідомих слів, їх значень на основі загальнонавчальної лексики.

Знаходимо ряд праць щодо методики збагачення словника молодших школярів синонімічною лексикою (К.Пономарьова), дієслівними формами (І.Чепелюк), засобами російських казок (Л.Бірюк), в ході вивчення прикметників (А.Каніщенко, Н.Будна), однак не повною мірою розкрито проблему словникової роботи із етнокультурознавчими групами слів в початковій школі.

Зацікавленість учених проблемою використання засобів народознавства для мовленнєвого розвитку дітей підтверджують праці Н. Луцан (збагачення словника дітей засобами народних ігор), Ю. Руденко (збагачення словника дошкільників експресивною лексикою засобами народної казки), Т. Михасюк (мовленнєвий розвиток в процесі позакласної народознавчої роботи), О. Трифонові (роль українського фольклору у формуванні національно-мовленнєвої особистості дитини), Л. Сологуб, Н. Тарасова, котрі приділили увагу питанню системі завдань і вправ.

У дисертаційному дослідженні Т.Левченко створено систему роботи над збагаченням мовлення учнів 5–7 класів етнокультурознавчою лексикою, до якої входять: комплекс завдань і вправ, а також форми, методи і прийоми її засвоєння. Автором укладений словник-мінімум зазначеної лексики, до якої включено й етнокультурознавчі символи. Така система роботи, на думку науковця, забезпечує повноцінне сприймання і засвоєння пропонованої групи слів.

Методика збагачення словника дітей засобами народних ігор запропонована в монографії науковця Н. Луцан. В дослідженні автор пропонує тематичний принцип введення лексики та поділ її на дві групи для включення до активного та пасивного словника дитини шляхом застосування специфічних способів опрацювання груп слів. Так, загальнонавчальні слова, професіоналізми та специфічна побутова лексика вводилась в активний словник дошкільника, а діалектизми, історизми за вказаним поділом входили до пасивного словника [5; с.139-141]. Вказана методика ефективна для вивчення й лексики народних гуцульських ремесел, адже серед них знайдемо вказані категорії слів: професіоналізми – сокира, ліжник, писачок, діалектизми – клевець, коц, пацьорки тощо.

Збереження цих категорій слів, що відображають сутність народних промислів варто провадити безпосередньо серед школярів гуцульського краю, котрі ознайомлені із різноманітністю художніх ремесел, однак не завжди можуть оцінити необхідність збагачення словникового запасу цією лексикою.

Г. Кузнецовою та О. Кірдей зроблена спроба впровадження їх експериментальної методики вивчення назв одягу у класах гуманітарного спрямування на основі створеного спецкурсу. Автори вказують, що вивчення слів-побутивізмів із символічним компонентом має становити цілісну систему, що відображає наскрізність і наступність: розпочинати знайомити учнів із значенням і символічною специфікою означеної лексики з початкової ланки й продовжувати протягом усього навчання в школі [4].

Словникова робота є раціональним доповненням до безпосередньо творчої діяльності молодшого школяра на уроках образотворчого мистецтва та ознайомлення із традиційним гуцульським одягом в рамках інших навчальних дисциплін. Педагогу варто врахувати психолого-вікові особливості школяра при ознайомленні із зазначеним матеріалом. Так, доцільно спершу озвучити назви більш відомих назагал деталей гуцульського одягу, дати словесне та візуальне пояснення. До найбільш відомих та поширених елементів гуцульського строю можна віднести гачі, кептар, кресаню, постолі, запаску.

Т. Громко було створено розробку завдань і вправ щодо вивчення діалектної лексики в школі. Окремі із них можна використати для вивчення слів народних промислів [2]. Адаптуючи їх до визначеної теми, вправи можуть бути такими: скласти словничок назв гуцульського одягу, вказавши в ньому назву гуцульського взуття, чоловічого головного убору, колушка без рукавів; писанкарства, назвавши основні елементи традиційної космацької писанки тощо; у поданих групах слів віднайдіть слово на означення одягу в гуцулів (торба, сумка, тобівка); пояснити значення певних слів (доцільно застосовувати при ознайомленні із художнім текстом); прослухати аудіозапис та назвати слова на означення елементів гуцульського одягу, орнаментів вишивки, традиційних виробів з бісеру тощо.

Освітній процес українських початкових шкіл також спрямований забезпечити збереження знань та культурних надбань етнічних регіонів, що зафіксовано в Держстандарті початкової освіти. Найяскравіше вираження цього знаходимо в освітніх галузях “Природознавство”, “Технології”, “Мистецтво”, однак проблема загальнокультурних національних цінностей піднімається в програмах усіх галузей знань [3].

Освітня галузь “Мистецтво” початкової школи за своєю тематикою підтверджує необхідність вивчення народних надбань. Хотілося б зупинитись на дисципліні “Образотворче мистецтво”, де приділяється достатня увага українським промислам. Доказом цього є запропоновані теми для вивчення в початковій школі.

Так, інтегрована програма “Мистецтво” для початкової школи в підрозділі “Образотворче мистецтво” подає такі теми, пов’язані із народними промислами, які дають можливість педагогу ознайомлювати дітей із ними: в першому класі відбувається вивчення декоративного мистецтва, ознайомлення із народними іграшками, в другому – це витинанки, писанки, оздоблення національного костюму, вишивка, в третьому – писанкарство, декорування театральних костюмів, четвертий клас дає учням можливість дізнатись про створення композиції для оздоблення килима, посуду, петриківський розпис. Як бачимо, при введенні учнів у світ мистецтва значна частина тем присвячена декоративно-прикладному мистецтву, що має свої регіональні особливості. Саме тому

педагогам Прикарпаття варто організувати навчання дисципліни, зорієтувавши учнів початкової ланки освіти на традиційні атрибути мистецтва, притаманні нашому регіону, зокрема гуцульському краю [6].

Програма «Образотворче мистецтво» пропонує також теми, пов'язані із ремеслом: в першому класі учні дізнаються про витинанку, в другому – народна іграшка, писанкарство, третій клас ознайомлюється з гончарством, а також працює із нитками та тканиною, дізнається про театральні костюми, четвертий – глиняна іграшка, петриківський розпис, витинанка, поняття про ковальське мистецтво [6].

Так, учні мають змогу ознайомитись із такими гуцульськими промислами як вишивка, елементи ткацтва та виготовлення одягу і аксесуарів, гончарство, писанкарство, ковальство тощо.

Ознайомлення із традиційним гуцульськими промислами відбувається не тільки на уроках образотворчого мистецтва, а також при вивченні курсу «Я і Україна», трудового навчання і художньої праці – для цього програмою передбачені окремі теми. Із лексику народних промислів учні знайомляться на уроках освітньої галузі «Українська мова і література», вивчаючи художні твори письменників рідного краю.

Так, програма «Українська мова» в соціокультурній змістовій лінії вказує на необхідність використання народознавчого матеріалу з метою загальнокультурного розвитку школяра. Належне місце відводиться лінгвокраєзнавчому матеріалу на уроках. Програма пропонує використовувати твори мистецтва для побудови усних текстів-описів та власних висловлювань молодших школярів. Словникова робота відбувається протягом року, що вказує на можливість її організації із використанням потенціалу народознавчих матеріалів, зокрема лексики народних промислів.

Програма «Природознавство» однією із змістових ліній виділяє «Рідний край», що відкриває можливості для використання народознавчих матеріалів, збагачення словника школярів на їх основі. Найбільш оптимальними для введення матеріалів про народні промисли та збагачення лексики школярів словами ремесел у рамках змістової лінії «Рідний край» є тема про працю людей у місті чи селі, господарська діяльність людей у гірській місцевості.

Навчальний предмет «Я у світі», що реалізує освітню галузь «Суспільствознавство» вивчається протягом 3 і 4 року початкової школи і за своєю структурою покликаний сприяти поетапному усвідомленню учнями компонентів «Я – сім'я – школа – рідний край – Україна – світ». Одним із завдань програми є виховання ціннісного ставлення до національно-культурних традицій українського народу. Використання інформації про мистецькі традиції рідного краю сприятиме реалізації цього завдання.

Програма «Трудове навчання» для початкової школи пронизана тематикою народних промислів і побудована згідно ряду принципів, серед яких і диференціація видів практичної діяльності залежно від регіональних традицій і звичаїв. Теми уроків із розділу «Декоративно-ужиткове мистецтво» автори пропонують підбирати педагогу також самостійно в зв'язку із регіональною специфікою. Учні мають змогу ознайомитись із такими темами, в рамках яких педагог може розкрити народознавчий аспект, зокрема народні ремесла: в першому класі – одяг та взуття (ткацтво), вироби із пластиліну (кераміка); у другому – орнамент, витинанка, також передбачені екскурсії для ознайомлення із традиційними народними ремеслами в Україні, відвідування майстерні народних ремесел із подальшим обговоренням побаченого; у третьому – робота з пластиліном, текстильними волокнами, бісероплетіння, декорування виробів, зокрема писанок; у четвертому – сюжетні витинанки, бісероплетіння, вишивання. Таким чином, збагачення словника молодших школярів лексику народних промислів під час роботи на уроках трудового навчання – необхідний елемент уроку, що сприятиме не тільки розвитку лексичного запасу учня, але й допомогатиме будувати зв'язні висловлювання із використанням лексики відповідного виду ремесла, описувати зразки художніх промислів та власні роботи.

Висновки. Отож, збагачення словника школярів гірських районів лексику народних ремесел є кроком до збереження національних традицій, збагачення мовлення молодшого школяра під час творчої діяльності, активізації знань про свій рідний край. Ознайомлювати молодших школярів із такою групою лексики доцільно і в місцевих школах у рамках випереджувального навчання та для розширення кругозору дітей.

1. Гримашевич Г. Середньополісько-гуцульські лексико-семантичні паралелі (на матеріалі назв одягу та взуття) / Галина Гримашевич // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія (Мовознавство). – Випуск XIX-XX. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2008. – С. 30-32.
2. Громко Т. Методика вивчення діалектної лексики в школі / Тетяна Громко // Наукові записки. – Випуск 80 – Серія: Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 271-280.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Закони України. Інформаційно-правовий портал. - [Електронний ресурс]- Режим доступу до документу: <http://uzakon.com/big/text1266/pg1.htm>
4. Кузнецова Г.П. Методика роботи над вивченням лексем-побутивізмів із символічним компонентом у школах нового типу (на прикладі спецкурсу з української мови) / Г. П. Кузнецова, О. Б. Кірдей// Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13 – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.115-122.
5. Луцан Н. Розвиток мовлення дітей засобами народних ігор. Монографія / Н. Луцан – Одеса: СВД М.П. Черкасов, 2007. – 255 с.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.